

A cukorrépa-termesztés lehetőségei a dél-dunántúli régióban

Csima F.

Pannon Agrártudományi Egyetem, Állattenyésztési Kar, Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszék
Kaposvár, 7400 Guba S. u. 40

ÖSSZEFOGLALÁS

A cukorrépa a szántóföldi kultúrák közül az egyik legmagasabb árbevételű biztosító növény. A termesztésével foglalkozó gazdaságok számára megfelelő termelési színvonalon a hektáronként elérhető jövedelem a gabonakultúráknál elérhető jövedelemnek többszöröse is lehet. A cukorrépa azonban mint korlátozottan értékesíthető termék érzékenyebben reagál a kedvezőtlen piaci változásokra. Termőterületének nagyságát a belföldi cukorszükséglet, az esetleges cukorrépa, sűrűlél, ill. a cukorexport nagysága, valamint a cukorrépa feldolgozók piaci helyzete közvetlenül befolyásolja. Az 1990-es évek elejétől napjainkig a háztartások cukorfogyasztása hullámzó volt, összességében stagnál. Az ipar által felhasznált cukor mennyisége a kukoricából előállított izocukor térhódítása miatt csökkent, a Horvátországba és Szerbiába irányuló cukorrépa export megszűnt. A kedvezőtlen piaci folyamatok a cukor-előállítás csökkenéséhez vezettek. Ez az ország 90-es évek közepén meglévő 600 ezer tonnás cukorelőállító kapacitásának 64%-os kihasználtságát eredményezte 1992-95-ben. A csökkenő kereslet miatt fokozódó piaci verseny és a cukoripari feldolgozók tulajdonosainak a kapacitás-kihasználatlanság megszüntetését célzó termelés-koncentrációs döntései cukorgyárbezárásokhoz vezettek, ezzel együtt a cukorrépa termőterületének nagysága is visszaesett. Az ország különböző területein üzemelő cukorgyárak közül csak az lehet versenyképes amely gazdaságosan képes cukrot előállítani, amit azonban a feldolgozandó cukorrépa minősége alapvetően befolyásol. A dél-dunántúli régió termelői által termesztett cukorrépa mind mennyiségi, mind minőségi szempontból meghaladja az országos átlagot, így egyrészt biztosítja a termelők számára a megfelelő jövedelmet, másrészt a kaposvári cukorgyár számára a versenytársakénál termelékenyebb feldolgozás és gazdaságosabb cukorelőállítás lehetőségét.

(Kulcsszavak: komparatív előnyök, kapacitás-kihasználatlanság, exportpiacok elvesztése, termelés-koncentráció, minőségi termék-előállítás)

ABSTRACT

Possibilities for sugar beet production in southern Transdanubia

F. Csima

Pannon University of Agriculture, Faculty of Animal Science, Department of Agricultural Economics and Marketing
Kaposvár, H-7400 Guba S. u. 40

Sugar beet yields almost the highest sales revenues among field crops. At an appropriate production level, sugar beet farms' turnover per hectare can be many times more than that of grain crops. However, since it has limited marketability, sugar beet is more vulnerable

to unfavourable market changes, and the size of cropping area is directly affected by the domestic sugar demand, any exports of sugar beet, concentrate and sugar, and the market conditions for sugar beet processors. From the early 1990s until the present day household sugar consumption has varied but on the whole stagnated. The quantity of sugar used by industry has decreased due to the ground gained by isosugar, and sugar beet exports to Croatia and Serbia have ceased. The unfavourable market trends have led to a decrease in sugar output: the sugar production capacity of Hungary which stood at 600,000 tonnes in the mid-1990s was only 64% utilised between 1992 and 1995. This has caused fierce market competition due to the declining demand, which, together with the sugar processors' decisions to concentrate production in order to eliminate idle capacity, resulted in the closure of sugar refining plants, and, simultaneously, led to a decrease in the area of land devoted to sugar beet cropping. Sugar processing plants in different parts of the country can only be competitive if they are able to produce sugar cost-effectively, which, however, is subject to the quality of sugar beet to be processed. Sugar beet cropped by producers in the southern Transdanubian region surpasses the national average in terms of both quantity and quality, which signifies an adequate income for the croppers, and also better productivity than that of competitors and more economical sugar output for the Kaposvár sugar processing plant.

(Keywords: comparative advantages, idle capacity, loss of export markets, concentration of production, output of quality products)

BEVEZETÉS

Baranya, Somogy és Tolna megye mélyrétegű, magas humusztartalmú, morzsalékos, jó tápanyag és vízellátottságú termőtalajai klimatikus viszonyai ideálisak a kiváló minőségű és nagy mennyiségű cukorrépa termesztéséhez. A dél-dunántúli régió ebből a szempontból komparatív előnyökkel rendelkezik az ország más régióival szemben. Ez megfelelő szaktudással párosul így a termesztés kellő jövedelmet biztosít a termelők számára. A cukor világpiacon 90-es évek elején történt zuhanása és az exportpiacok összeomlása különösen érzékenyen érintette a régió termelőit, hiszen a magyarországi cukorrépa, cukor és sűrűlé export nagy része az ország ezen részéből történt Horvátországba és Szerbiába, a kedvező logisztikai fekvés és az alacsony szállítási költségek miatt.

A dél-dunántúli régió termelőit a Magyar Cukor Rt. Kaposvári Cukorgyára integrálja amely a német-osztrák érdekeltségű Agrana csoporthoz tartozik. Az Agrana csoport - a mezőhegyesi és sarkadi gyárainak eladása után - tevékenységét a Dunántúl területére szűkítette le. 1999-re cukorgyárait fúzió során Magyar Cukor Rt. néven egyesítette. 2000-ben a Dunántúlon valószínűleg már csak 3 cukorgyár fogja megkezdeni a feldolgozási kampányt.

Az ország cukorgyárai között - még az azonos érdekcsoportba tartozóknál is - éles verseny zajlik, hiszen a tulajdonosok termeléskoncentrációra vonatkozó döntéseit alapvetően befolyásolja a gyárak termelékenységének és költséggazdálkodása, amit viszont a területen előállítható alapanyagok minősége szab meg nagymértékben. Jobb alapanyagból ugyanis kevesebb ráfordítással több és kedvezőbb minőségű végtermék nyerhető. Emiatt feltétlenül érdemes részletesen összevetni a régiót az ország egészével, hogy megtudjuk, versenyképes lehet-e és ezzel együtt van-e jövője a cukorrépa-termesztésnek, ill. a cukor előállításnak a Dél-Dunántúlon.

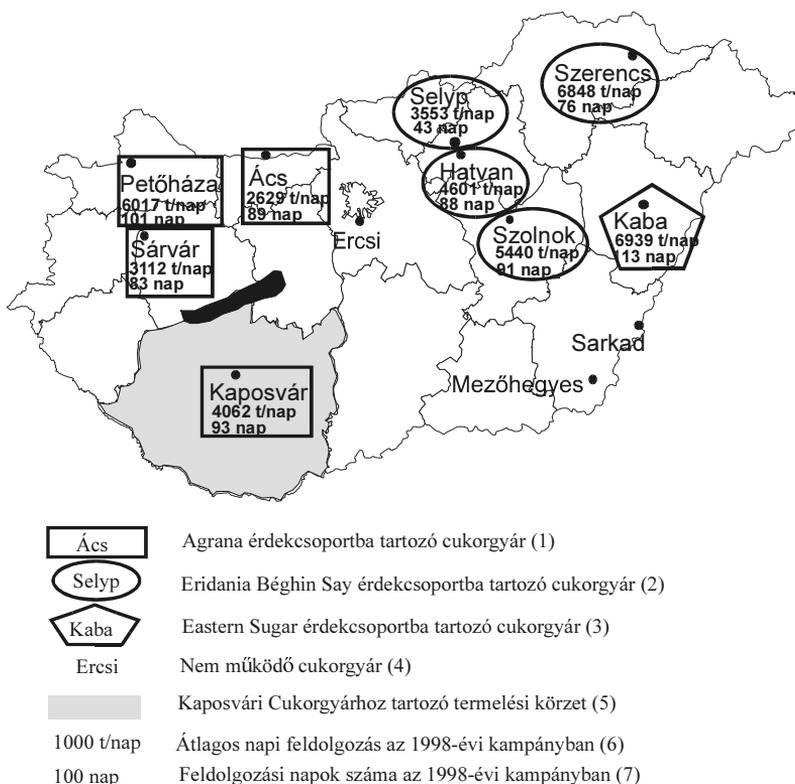
CUKORTERMELÉS ÉS FOGYASZTÁS MAGYARORSZÁGON

Cukoripari érdekcsoportok

Az ország cukorgyárai *három multinacionális cukoripari konszern* többségi tulajdonában vannak. A francia érdekeltségű Eridania Béghin Say és az angol érdekeltségű Eastern Sugar az Alföldön található cukorgyárakon és az ott lévő területeken osztozik, az Agrana csoport cukorgyárai pedig a Dunántúlon találhatóak. *A cukorgyárak napi feldolgozó-kapacitása lényegesen elmarad a nyugat európai szinttől*, ugyanis még a legnagyobb magyarországi gyár (Kaba) átlagos napi feldolgozása sem érte el a nyugat európai országokban alacsonynak számító 7000 t/nap értéket az 1998-as kampányban (1. ábra).

1. ábra

A magyarországi cukorgyárak feldolgozási mutatói 1998-ban

Forrás (Source): Cukoripari Egyesülés (1999), Fórián Z. (1998)

Figure 1: The production dates of the Hungarian sugarworks in 1998

Sugarworks of the Agrana group(1), Sugarworks of the Eridania Béghin Say group(2), Sugarworks of the Eastern Sugar group(3), Inactive sugarworks(4), Bearing area of sugarworks Kaposvár(5), Average daily processing in campaign 1998, 1000 t/day(6), Number of processing days in campaign 1998(7)

A cukorgyárak tulajdonosainak célja nyilvánvalóan a hatékonyság és a termelékenység növelése, a napi feldolgozó-kapacitás nyugat európai szinthez való közelítése, ill. a feldolgozási kampány megnyújtása révén. A különböző érdekcsoportok éppen ezért már most is a feldolgozási időszakok megnyújtásával próbálkoznak a nagyobb kapacitású gyárakban (1. ábra). Ez a folyamat azonban jelenlegi piaci viszonyok között csak úgy valósítható meg, hogy egyes gyárak fejlesztése más gyárak rovására, azok bezárása árán történik. Ezen okból kifolyólag állították le a termelést Ercsiben, Sárváron és Mezőhegyesen. Ha a magyarországi belföldi cukorszükséglet előállítása a magas technológiai színvonalú nyugat európai cukorgyárakhoz hasonló gyárakban történne, csupán háromra lenne szükség Magyarországon (90 napos kampányt, 10000 tonna átlagos napi feldolgozást és 14% kinyerhető cukortartalmat feltételezve). Mindebből következik, hogy változatlan piaci feltételek között közép, illetve hosszútávon további termelékonzentrációval és a cukoripari feldolgozók számának folytatódó csökkenésével kell számolni (2000-ben várhatóan csak 7 cukorgyár kezdi meg a cukorrépa-feldolgozási kampányt 2001-2002-ben pedig újabb gyárbezárások valószínűsíthetőek).

A cukorpiacot meghatározó tényezők

A magyarországi cukorszükségletet elsődlegesen a lakossági fogyasztás, másodsorban az ipari továbbfelhasználás volumene határozza meg. *A lakossági fogyasztást az 1992-1994-es években csökkenő tendencia jellemezte.* Ebben az időszakban az 1 főre eső cukorfelhasználás több mint 10%-kal csökkent. Az 1994-től 1996-ig terjedő időszakban a fogyasztás jelentősen emelkedett és meghaladta a 40 kg/fő/év értéket. *A kristálycukor éves fogyasztói átlagára az 1991 évi időszak kivételével reálértékben számítva átlagosan évi 5%-kal fokozatosan csökkent.* *A cukor fogyasztói ára a 90-98 időszakban 351%-kal emelkedett ami az összes fogyasztási cikk árindexének csupán 60%-át, ezen belül az élelmiszeripari termékekének pedig 62%-át tette ki (1. táblázat).*

Annak ellenére hogy a cukor fogyasztói ára reálértékben számítva csökkent, kereslete nem emelkedett. Ennek oka a helyettesítő édesítőszeres folyamatos térnyerésére és az egészségesebb, kalóriaszegény táplálkozásra való erőteljesebb lakossági törekvés. E mellett az ipari cukorfelhasználók, elsősorban az üdítőitalgyártók, az édesipar és a tejipar egyre nagyobb mennyiségben használt fel kukoricából előállított izocukrot, kedvező ára, ill. a technológiai folyamatokban való könnyebb kezelhetősége, valamint jobb oldódási képessége miatt. Érdekeség, hogy az izocukrot előállító Hungrana Kft. tulajdonosai az Agrana International és az Eastern Sugar 50-50%-os arányban. A Hungrana izocukortermelő kapacitása 160 ezer tonna évente, ami az ország összes cukor és izocukortermelő kapacitásának több mint 20%-a. *A cukor árának előbb említett csökkenése egyaránt sújtotta a cukor-előállítókat és a cukorrépatermelőket.* A cukorrépaért fizetett termelői ár ugyanis minden cukorgyárnál a kristálycukor éves értékesítési átlagárának és az egy tonna cukorrépaért juttatott cukor mennyiségének szorzata, amelyet a cukorgyár és a termelők közötti termeltetési szerződésekben a minőségtől függően szabályoznak. Tehát ha a cukorgyártók a cukor árát nagyobb mértékben képesek emelni, akkor ez kedvező hatással van a cukorrépa felvásárlási árára.

1. táblázat

**A kristálycukor fogyasztói árának és az egy főre eső fogyasztásának alakulása
Magyarországon**

Megnevezés (1)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
A kristálycukor éves fogyasztói átlagára, Ft/kg (2)	35,3	46,4	49,3	71,4	82,6	87,3	104	115	124
Halmazott fogyasztói árindex az összes fogyasztási cikke (3)	128,9	174,0	214,0	262,2	311,5	399,0	493,2	583,4	666,9
Halmazott fogyasztói árindex az élelmiszerekre (4)	135,2	164,8	196,8	254,2	313,7	411,3	482,5	566,9	648,5
A kristálycukor éves fogyasztói átlagárának alakulása reálértéken az összes fogyasztási cikk fogyasztói árindexéhez viszonyítva 1990=100% (5)	100,0	102,0	80,3	94,5	89,2	79,4	73,8	66,1	60,2
A kristálycukor éves fogyasztói átlagárának alakulása reálértéken az élelmiszerek fogyasztói árindexéhez viszonyítva 1990=100% (6)	100,0	97,2	84,7	102,8	92,0	78,8	71,6	67,5	62,0
Az egy főre jutó évi kristálycukor fogyasztás kg/fő (7)	38,2	35,1	39,7	36,0	34,5	37,7	40,3	39,9	40,1 ^x

^x Becsült érték (*Estimated value*), Forrás (*Source*): Központi Statisztikai Hivatal adatai (1999) alapján saját számítás (*The author's own calculations on the basis of KSH dates 1999*)

Table 1: Development of the granulated sugar consumption and the granulated sugar consumption prices in Hungary

Denomination(1), Annual average consumer prices of granulated sugar, Ft/kg(2), Cummulative consumer price index of the consumer's goods(3), Cummulative consumer price index of the foodstuffs(4), Realrate of the annual average prices of granulated sugar in percentage of the consumer price index of the consumer's goods 1990=100%(5), Realrate of the annual average prices of granulated sugar in percentage of the consumer price index of the foodstuffs 1990=100%(6), Annual average granulated sugar consumption kg/head(7)

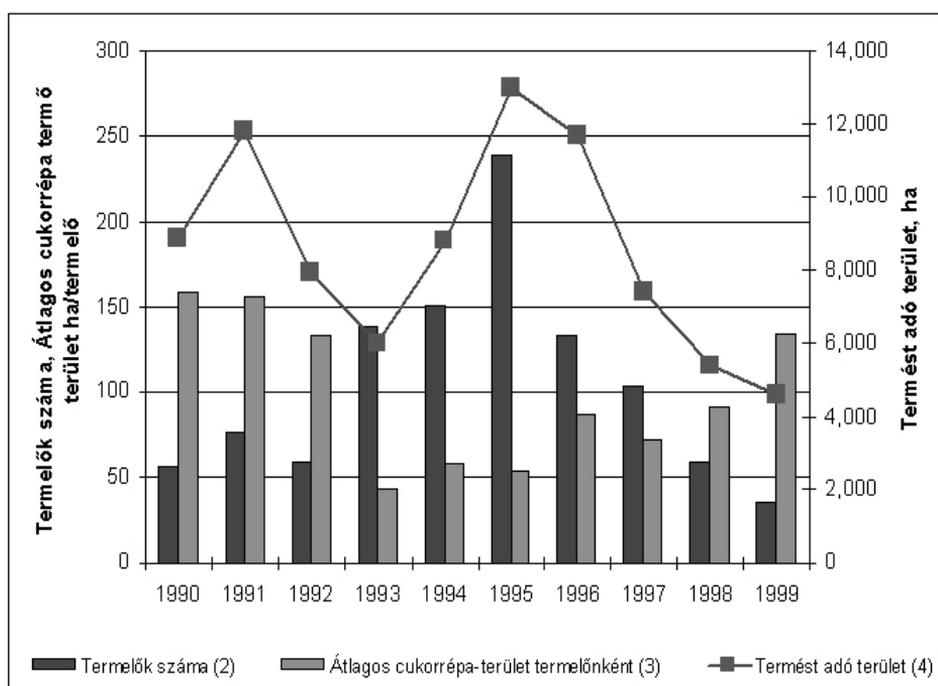
**A CUKORRÉPA-TERMELÉS SZERKEZETE A DÉL-DUNÁNTÚLI
RÉGIÓBAN**

A dél-dunántúli régió megyéiben a cukorrépatermő terület nagysága a 90-es évek közepén és végén rendkívüli mértékű ingadozásokat mutatott. A termést adó terület 1995-ben volt a legnagyobb. Ekkor a régióban 12969 hektáron termesztettek cukorrépat. *A mélypontot 1999 jelentette, amikor az 1995-ös területnek alig több mint 35%-án, 4611 hektáron folyt termesztés.* A cukorrépa termeléssel foglalkozó gazdaságok száma az 1990-95-ös időszakban folyamatosan emelkedett, a jelentős mennyiségű *Horvátországba irányuló cukorrépaexportnak* köszönhetően. Ezt követően a kedvezőtlen piaci hatások

következtében csökkent. 1999-ra a termelők száma az 1995 évinek a hatodára esett vissza és mindössze 35 termelő foglalkozott cukorrépával. Ezzel ellentétes tendencia figyelhető meg az egy termelőre eső átlagos területnagyság vonatkozásában, amely az 1993 évi mélypont után 1999-ben meghaladta a 130 hektárt (2. táblázat).

2. ábra

A termelők száma és az átlagos cukorrépa terület nagysága a dél-dunántúli régióban

Forrás (Source): Magyar Cukor Rt. (1999)

Figure 2: Number of producers and the average bearing of the sugar-beet in the South Transdanubien

Year(1), Number of Producers(2), Average bearing(3), Crop giving area(4)

A termelők számának drasztikus csökkenése az exportpiacok elvesztésén kívül még több okra vezethető vissza. Egyrészt a magas szállítási költségek miatt a cukorgyártól távol eső területekről a cukorrépa beszállítása olyan többletköltségeket okozott, amely sem a feldolgozó sem a termelő számára nem volt kifizetődő. Így a távol fekvő területeken megtermelt cukorrépa aránya fokozatosan csökkent. Másrészt felhagytak a termeléssel azok a gazdálkodók akik nem tudtak megfelelő minőségű cukorrépát termelni, illetve magas hektáronkénti hozamot elérni, így ezen ágazat náluk nem termelt nyereséget.

A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ TERMELŐINEK KOMPARATÍV ELŐNYEI

Mennyiségi mutatók

A dél-dunántúli régió termőterületei az országban a legmagasabb hektáronkénti hozamok elérésére alkalmasak. Az 1995-98-as időszakban a termésátlag minden évben több mint 10%-kal meghaladta az országos átlagot, sőt 1998-ban - a rendkívül kedvező időjárásnak köszönhetően - 15%-kal volt magasabb annál. A régió *belül külön ki kell emelni Baranya megye déli területeit*. Az itt lévő kiváló termőföldek, a termelési kultúra, valamint a technológiai színvonal kedvező összhangja ugyanis megteremtik a lehetőségét az országos átlagot 30-40%-kal meghaladó hozamok elérésére is.

Minőségi mutatók

A cukorrépa-termesztés minőségét három mutatószámmal lehet jellemezni. Ezek közül a cukorrépa%-ban kifejezett cukortartalma a legfontosabb tulajdonság, amely mind a termelők, mind a feldolgozók szempontjából alapvető fontossággal bír. A felvásárlási ár nagymértékben függ a répa cukortartalmától így alapvetően meghatározza a hektáronként elérhető árbevétel nagyságát. A feldolgozók számára előnyös a magas cukortartalom, mert fajlagosan kisebb költséggel állítható elő belőle 1 kg cukor és kevesebb a feldolgozás során a veszteség. A dél-dunántúli régióban megtermelt cukorrépa cukortartalma az 1990-95 évek alatt fokozatosan elérte az országos átlagot, azt követően pedig meghaladta (2. táblázat).

2. táblázat

A magyarországi és a dél-dunántúli cukorrépa-termesztés minőségi mutatói

Év (1)	Hektáronkénti átlagos cukortermés, t/ha (2)		Cukortartalom % (3)		Sűrűlé tisztasági hányados % (4)	
	Magyarország (5)	Dél-Dunántúl (6)	Magyarország (5)	Dél-Dunántúl (6)	Magyarország (5)	Dél-Dunántúl (6)
1990	5,901	6,050	16,40	16,16	88,8	89,3
1991	6,195	7,023	15,17	15,29	89,2	88,9
1992	4,524	4,351	15,66	15,48	88,0	88,4
1993	3,776	3,977	15,03	14,21	89,6	89,6
1994	5,065	5,343	14,91	13,51	88,9	89,6
1995	5,310	5,705	15,02	14,88	89,5	91,0
1996	6,385	7,124	15,32	15,79	91,2	92,7
1997	6,382	6,793	16,39	16,29	90,7	92,1
1998	6,733	7,778	14,23	14,34	91,5	91,9
1999 ^x	6,800	7,900	15,50	16,00	91,7	92,0

^x Becsült érték (*Estimated value*)

Forrás (*Source*): Cukoripari Egyesülés (1999), Magyar Cukor Rt. (1999), Vissyné Takács Mara (1998), Erdész I., Szili F. (1994)

Table 2: The quality dates of the Hungarian and the Transdanubian sugar-beet production

Year(1), Average sugar-produce per hectare, t/ha(2), Digestion %(3), Thick-juice purity quotient %(4), Hungary(5), South Transdanubien(6)

A minőség másik fontos mutatószáma a hektáronkénti cukorhozam. Ez olyan értékjelző, amely magában foglalja a termelés mennyiségi jellemzőit is. Kiszámítása a hektáronkénti cukorrépa-hozam és a répa%-ban meghatározott cukortartalma alapján történik. Ez a mutatószám elsősorban a termelők számára fontos, ugyanis ez volt az alapja 1998-ban a cukorrépára igénybevehető állami támogatásnak. A hektáronkénti cukorhozam értéke a dél-dunántúli régióban elsősorban a kedvező termésátlagoknak köszönhetően jelentősen meghaladja az országos átlagot (2. táblázat).

A sűrűlé tisztasági hányados értékét a répa cukortartalmából és egyéb feldolgozás során káros beltartalmi adataiból számítják. A termelők számára ez képezi a felvásárláskor a minőségi prémium nagyságát, amelyet a feldolgozók az alapáron felül fizetnek és amelynek mértéke elérheti az alapár 8%-át. Ez az értékszám a feldolgozók számára azért fontos mert alapvetően meghatározza a feldolgozáskor a kinyerhető cukor arányát. A dél-dunántúli termelők e minőségi mutató tekintetében is mintegy 0,5 százalékponttal meghaladják az országos átlagot (2. táblázat).

KÖVETKEZTETÉSEK

A dél-dunántúli régió komparatív előnyökkel rendelkezik a cukorrépa-termesztés szempontjából fontos adottságok tekintetében. Somogy, Tolna és Baranya megye termelői azonban nemcsak jövedelmüket biztosítják az országos átlagot szinte minden tekintetben meghaladó minőségű termék-előállításukkal, hanem hozzásegítik a területükön működő feldolgozóüzemet ahhoz, hogy a versenytársaknál gazdaságosabban, ill. termelékenyebben állíthasson elő cukrot. Áttételesen tehát elősegítik, hogy a tulajdonosnak érdemes legyen üzemeltetni és esetleg a nyugat-európai szintre fejleszteni a dél-dunántúli régió területén lévő cukorgyárát, hiszen más régiókban a feldolgozás csak kedvezőtlenebb alapanyagból nagyobb ráfordítással és veszteségekkel valósulhatna meg. Az említett előnyöknek köszönhetően, a cukorrépa-termesztésnek és az ezzel szoros kapcsolatban lévő cukorgyártásnak is van jövője hosszútávon a dél-dunántúli régióban, még akkor is, ha a magyarországi cukorrépa-feldolgozó üzemek száma az ezredfordulót követően esetleg tovább fog csökkenni.

IRODALOM

- Cukoripari Egyesülés (1999). Répaátvételi és feldolgozási záróadatok 1998/99. Budapest, 1999. 2-3.
- Erdész I., Szili F. (1994). A Kaposvári Cukorgyár története 1894-1994. 67.
- Fórián Z. (1998). A cukoripar jelene és jövője Magyarországon 1998. 11., 13., 15.
- Központi Statisztikai Hivatal Somogy Megyei Igazgatósága (1999). Somogy megyei statisztikai tájékoztató 1. 68. 97.
- Magyar Cukor Rt. Kaposvári Cukorgyára (1999). Az 1990-1998 évi kampányok főbb adatai. 6. 8.
- Vissyné T. M. (1997). A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU - szabályozás tükrében. Agrárgazdasági tanulmányok 1998/7. 75.

Levelezési cím (*Corresponding author*):

Csima Ferenc

Pannon Agrártudományi Egyetem, Állattenyésztési Kar
7401 Kaposvár, Pf. 16.

*Pannon University of Agriculture, Faculty of Animal Science
H-7401 Kaposvár P.O.Box. 16.*

Tel.: 36-82-314-155, Fax: 36-82-320-175

e-mail.: ferenc.csima@agrana.hu